

Štefánik ako dobrodružstvo histórie

Dagmar Inštorisová (Nitra)

Peter Macho: *Milan Rastislav Štefánik ako symbol*. Bratislava: Veda, 2019. 287 s. ISBN 978-80-224-1785-3.

Monografia slovenského historika Petra Macha *Milan Rastislav Štefánik ako symbol* vyšla v roku 2019, ktorý bol na Slovensku Rokom Milana Rastislava Štefánika. V rámci neho sa konal rad vedeckých a odborných podujatí venovaných jeho osobnosti, ako napríklad medzinárodná konferencia *Milan Rastislav Štefánik MUŽ SLNKA*, ktorú v apríli 2019 zorganizovalo viacero subjektov – Slovenská ústredná hvezdáreň Hurbanovo, Spoločnosť M. R. Štefánika so sídlom v Brezovej pod Bradlom a Mesto Piešťany. Jej výsledkom bol zborník, v ktorom sa na osobnosť Štefánika pozrelo veľmi široké spektrum odborníkov – od astronómov, kozmonautov, politikov, historikov, historikov umenia až po muzeológov. Tomuto roku však dominovali hlavne monografické texty, publikované doma a v zahraničí. Za mimoriadny úspech je možné považovať hlavne vydanie monografie s názvom *Milan Rastislav Štefánik* od historika Michala Kšiňana nielen v slovenskom jazyku, ale v samostatných vydaniach v nemeckom, anglickom a francúzskom jazyku, hlavne vydanie jeho *L'homme qui parlait avec les étoiles. Milan Rastislav Štefánik, héros franco-slovaque de la Grande Guerre* v parížskom Eur'Orbem. Počínom je aj vydanie monografie Slavomíra Michálka v anglickom jazyku pod názvom *Milan Rastislav Štefánik and those who followed him*, ktoré vyšlo v slovenskej VEDE a nemeckom vydavateľstve Peter Lang. O Štefánikovej osobnosti sú vďaka tomu dostupné informácie pre bádateľov i jeho obdivovateľov v troch svetových jazykoch.

Obálku Machovej monografie trochu provokatívne, ale zároveň aj symbolicky a v súlade s obsahovým zameraním textu, tvorí Štefánikov portrét od ilustrátora Jozefa Giertliho Danglera. Ako píše v tiráži sám P. Macho: „[...] obsahuje symbolické atribúty a odkazy spojené s M. R. Štefánikom (generálsku čiapku, jeho heslo vytetované na ramene, vojenskú známku s číslom planétky pomenovanej po Štefániko-

vi atď.)“ (s. 2). Provokatívnosť obálky je spojená s textom nezvyčajnejším pohľadom Petra Macha na danú osobnosť. Ako historik sa nezameriava na skúmanie Štefánikovho života, ale mapuje spôsob jeho zobrazovania od jeho skonu po nedávnú súčasnosť v rôznych súvislostiach. Tie sú tematizované v šiestich kapitolách, v ktorých sleduje jednak veľmi odlišné až kontroverzné vnímanie tejto osobnosti v období prvej Československej republiky, vojnového Slovenského štátu, v rokoch od skončenia druhej svetovej vojny do roku 1948, v čase socializmu a v menšej miere aj v súčasnosti. Prvá kapitola má názov *Ako sa vedec s dobrodružným životom stal národným hrdinom*, druhá *Neobyčajná história Štefánikovej pozostalosti*, tretia *Posmrtný kult M. R. Štefánika medzi ideológiou a umením*, štvrtá *Štefánik vo verejnom priestore slovenských miest*, piata *Slovanstvo a Štefánik ako symbol v kontexte dobových medzištátnych vzťahov* a posledná *Štefánik a Bradlo v kontexte politiky, ideológie, identity a festivitej kultúry – 1938–1939 a 1968–1969*. Kľúčom k takémuto neštandardnému uchopeniu Štefánikovej osobnosti, k sledovaniu spôsobov a foriem prisvojovania si jeho osobnosti až pozmeňovania a prekrúcania historických faktov a ich významu je pre Macha proces spoločensko-politickej a náboženskej mýtizácie udalostí a života nielen významných osobností. Je tesne spätá s tradovanou historickou pamäťou šírenou ústnym podaním a s tým súvisiacou potrebnou či presnejšie nevyhnutným vytváraním obrazu národného hrdinu alebo antického hrdinu, či národného svätca – mučenika a spasiteľa. V prípade Štefánika, jeho obraz ako národného hrdinu autor nespája iba so zásluhami o vznik prvého spoločného – samostatného – štátu Čechov a Slovákov, ale so stáročnou snahou Slovákov i Čechov o osamostatnenie, o vytvorenie štátu(ov), ktorý by bol nezávislý na Rakúsko-Uhorskej monarchii či Nemeckej ríši. V prípade pretvárania jeho obrazu

na národného mučeníka upozorňuje na snahu katolíckej cirkvi využiť jeho osobnosť na upevňovanie autonomistických politických snáh, v rámci ktorých sa mali Slováci odpútať od Čechov i tvrdením, že zavraždili Štefánika (s. 80 a i.). Štefánik sa spolu s Andrejom Hlinkom v určitých obdobiach stával až „svätcom“, a to aj napriek jeho evanjelickému vierovyznaniu a prísnej luteránskej výchove vzhľadom na to, že jeho otec Pavol Štefánik bol evanjelickým kňazom. Ako kuriozitu Macho spomína aj príklady z výtvarného umenia, kedy sa síce ojedinele, ale predsa len vyskytli aj obrazy Štefánika so svätožiarou či prežehňavajúceho sa (s. 78). V rámci snáh o zľudovenie jeho osobnosti sa v tomto období postupne menil aj obraz jeho matky Albertíny, ktorá sa stávala matkou mučeníka, prezentovala sa ako bolestná a strádajúca, podobne ako to bolo u Panny Márie (s. 81). V období Slovenského štátu však už priveľmi mrazivo pôsobí citát z prejavu Alexandra Macha v roku 1941 v Rajci, v rámci ktorého označil Štefánika za toho, ktorý by nielenže kráčal „za Adolfom Hitlerom, áno, bol by slovenským Hitlerom“ (s. 203). Nielenže sa v tomto období niektorými politikmi vedome začala popierať jeho účasť na boji proti Nemecku na strane francúzskej armády, ale nacistické krídlo Hlinkovej slovenskej ľudovej strany z neho vyfabrikovalo „vzorového stĺpca fašizmu či nacizmu“ (s. 203). V krátkom povojnovom období – do roku 1948 – sa P. Macho, samozrejme, venoval aj znovu oživeniu rôznych typov osláv na počesť tejto osobnosti a v období socializmu jeho zamlčovaniu a vymazávaniu z historickej pamäte Slovákov i Čechov. Otvorene píše aj o veľkých problémoch pri dedičskom konaní, predĺžovaní odkúpenia pozostalosti M. R. Štefánika od rodiny, jeho zadĺženosti už počas života, pretože veľkú časť svojich výskumných ciest si musel financo-

vať z vlastných prostriedkov, o ťahaniciach okolo vzniku jeho múzea na Slovensku, ktoré vzniklo nakoniec až v roku 1990 v jeho rodnom dome v Košariskách, píše o príčinách nesúhlasu evanjelickej cirkvi s mnohými politickými snahami predstaviteľov katolíckej cirkvi v súvislosti s rôznymi reinterpretáciami Štefánikovho života a jeho politicko-spoločenských snáh, o nedobrovoľnom putovaní jeho sôch takmer po celom Slovensku na nové miesta a späť na pôvodné, ich rozbíjaní a ničení v dobe socializmu atď.

Na monografii je zaujímavá ešte jedna vec – štýl písania. Vďaka zámeru P. Macha písať inak, ako je u vedeckých kníh zvykom, a to trochu žurnalisticky, sa text číta ako jedno veľké detektívne dobrodružstvo. Neustále som bola zvedavá, ako sa hľadanie pravdy autorom skončí, či vecnými konštatovaniami, alebo hypotézami, ktorým sa taktiež – veľmi otvorene – P. Macho nebráni a priznáva sa k nim.

Autor v monografii vychádza z mnohých vlastných výskumov pramenného charakteru, ktoré publikoval už v niektorých predchádzajúcich štúdiách či v monografii *Milan Rastislav Štefánik v hlavách a v srdciach. Fenomén národného hrdinu v historickej pamäti* (2011). Okrem archiválií z archívov rôznych typov (hlavne na Slovensku a v Prahe), ako sú úradné listiny, súdne rozhodnutia, materiály o dedičskom konaní, súkromné listy Štefánikovej rodiny, rukopisné verzie atď. či dobová tlač, však oprel základné historické fakty o živote M. R. Štefánika aj o výsledky výskumov popredných slovenských historikov, ako sú Dušan Kováč, Mária Ferenčuhová, Ivan Kamenec, Michal Kšíňan atď. Záver knihy tvorí fotografický materiál s popisami, ktoré zároveň rekapitulujú niektoré dôležité udalosti v Štefánikovom živote. Nechýba ani bohatý zoznam prameňov a literatúry či menný index.

prof. PhDr. Dagmar Inštitutorisová, PhD.

Katedra masmediálnej komunikácie a reklamy
Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa

Dražovská 4, 949 01 Nitra, Slovensko
dinstitorisova@ukf.sk

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.